

FILOZOFSKO UČILIŠTE U ŽIVOGOŠĆU (1748–1772) I RUKOPISNI PRIRUČNICI U FRANJEVAČKOJ KNJIŽNICI

VICKO KAPITANOVIĆ

(*Franjevačka teologija,
Makarska*)

UDK 1(091)
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 24. XI. 1997.

Franjevačka knjižnica u Živogošću, premda opsegom malena, očuvala je, usprkos svih stradanja, tragove burnog života i rada brojnih franjevaca i povijesne uspomene živogoškog kraja. Od malog fonda knjiga, koji je morao postojati od osnivanja samostana, knjižnica se vjerojatno ubrzo povećala, jer je u još nedovršenom samostanu 1640. postojala samostanska gramatička škola za redovničku mladež, a možda i učilište filozofije.¹ Možda su upravo u to vrijeme prispjele u knjižnicu neke od tridesetak knjiga iz XVI. stoljeća, među kojima je i Marulićev *Evangelistarium*.² Može se pretpostaviti da su franjevci barem dio knjiga spasili od stradanja kojemu je bio izložen samostan u vrijeme kandijskog rata.³

Knjižnica je ponovno stradala u vrijeme francuske vladavine, kad su Francuzi 1807, nakon pobune Primoraca, oduzeli franjevcima samostan i pretvorili ga u vojarnu. Prema zapisu nepoznatog izvjestitelja, vjerojatno dubrovačkog franjevca fra Inocenta Čulića, u samostanu je u to vrijeme bila mala knjižnica, koju je francuska vlast ustupila makarskom biskupu koji ju je i nakon odlaska Francuza, tvrdi izvjestitelj, nepravedno držao,⁴ dok Zlatović,

¹ Generalni pohoditelj fra Pavao Pellizer zatekao je 1640. u samostanu 5 učenika gramatičke škole i tri klerika (usp. S. ZLATOVIĆ, »Izvjestaj o Bosni god. 1640. o. Pavla iz Rovinja«, *Starine JAZU*, 23, Zagreb, 1890, 19). Klerici su vjerojatno bili studenti filozofije, jer bi bilo naravno da izvjestitelj za novake upotrijebi uobičajeni naziv, a novicijaj je u Živogošću uspostavljen tek 1700.

² K. JURIŠIĆ, *Katolička Crkva na biokovsko-neretvanskom području u doba turske vladavine*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1972, 174; P. BEZINA, *Rukopisna baština franjevaca Provincije Presvetog Otkupitelja*, Zagreb, 1993, 288.

³ Usp. JURIŠIĆ, *Katolička Crkva*, 108.

⁴ Allgemeines Verwaltungsarchiv u Beču, Polizeihofstelle, br. 636/1822.

koji je imao u rukama popis zaplijenjenih predmeta, piše da su Makarskoj sustolnici dodijeljene samo koralne rukopisne i tiskane knjige, a većina ostalih je netragom propala.⁵ Nije ipak isključeno da ima istine u izvještaju nepoznatog izvjestitelja jer i sam Zlatović navodi da je, nakon odluke austrijske vlasti da se samostanu povrati sva oduzeta imovina, u Makarskoj pronađeno oko 2000 knjiga, među kojima i veći dio knjiga što ih je fra Petru Karapandži darovala carica Marija Terezija. No, vjerojatno je Zlatović imao pravo kad je zapisao da »bolje i znamenitije nevidom propadoše, kao i rukopisi i stare uspomene samostana«.⁶

Premda je u samostanu, vjerojatno odmah nakon kandijskog rata, obnovljena samostanska gramatička škola, a ona je djelovala i nakon diobe Provincije Bosne Srebrene (1735), kroz čitavo XVIII. stoljeće, definatorij Bosne Srebrene na zasjedanju održanom u Baču 24. rujna 1700. uspostavio je uz dotadašnje novicijate za Dalmaciju u Zaostrogu i Visovcu⁷ još i novicijate u Makarskoj i Živogošću.⁸

Filozofsko učilište

U rujnu 1748. kapitul održan u Zaostrogu premjestio je novicijat iz Živogošća u Makarsku čime se otvorio prostor u Živogošću pa je odlučeno⁹ da se u Živogošće premjesti trogodišnji studij filozofije iz Makarske¹⁰ s lektorom Nikolom Ižanovićem iz Jajca.¹¹ Uz filozofsko je učilište gramatička škola

⁵ S. ZLATOVIĆ, *Franovci države presvet. Odkupitelja i hrvatski puk u Dalmaciji*, Zagreb, 1988, 367.

⁶ ZLATOVIĆ, *Franovci*, 410.

⁷ Liber Archivalis Provinciac u Makarskoj (= LAPM), 22.

⁸ LAPM, 30.

⁹ LAPM, 386, odluka br. I.

¹⁰ Općenito o filozofskom studiju u Franjevačkom redu s bibliografijom vidi: V. KAPITANOVIĆ, »Franjevci među hrvatskim narodom i njihovo prosvjetiteljsko djelovanje«, *Uloga Katoličke crkve u razvoju hrvatskog školstva* (priredili: N. Pranjić – N. Kujundžić – I. Biondić), Zagreb, 1994, 56–59.

¹¹ U izvorima se redovito naziva Jajčanin [Nicolaus a Jajcze, LAPM, 432, 438, 447], a tek jednom Ižanović (LAPM, 462). U početku je bio član Provincije Bosne Srebrene i kao takav 13. kolovoza 1754. izabran za magistra novaka na Visovcu (LAPM, 429), a 14. kolovoza 1754. primljen je za člana Provincije Presvetog Otkupitelja (LAPM, 430). Magistarsku službu novaka obnašao je najvjerojatnije do 28. V. 1778. kad mu je izabran nasljednik (LAPM, 463). Ižanović je umro 10. studenog 1765. u gostinju u Skradinu (LAPM, 520). Bačić ga u svojoj *Spomen knjizi pokojnih redovnika Provincije Pres. Otkupitelja u Dalmaciji* [...] naziva Branković i navodi da je bio magistar novaka na Visovcu 1754–1757, te da je umro na Visovcu 3. XII. 1765. (Franjevačka knjižnica u Sinju, rkp. XXIX/1 str. 41), a Bačića slijedi i Petar Bezina, *Studij filozofije u franjevačkoj Provinciji Presvetog Otkupitelja*, Split, 1992, 115.

nastavila i dalje svoj rad u samostanu, a mlade pripravnike za Red poučavao je fra Josip Brčić (Barcich), dotadašnji učitelj novaka, koji je upravo tada ispunio šestogodišnju službu učitelja gramatike u visovačkom samostanu.¹²

Ako se uzme u obzir da je u Živogošću, kroz XVIII. stoljeće, više godina djelovalo i učilište moralnog bogosovlja, relativno mali i osamljeni živogoški samostan postao je prava kulturna oaza u kojoj se okupljalo preko tridesetak članova, svećenika, župnika, braće laika, po nekoliko učenika gramatike, studenata filozofije i moralke.¹³

Pregled profesora

Budući da o filozofskom učilištu u Živogošću ne postoji sustavna rasprava, bilo je potrebno iz povijesnih izvora izvući barem imena profesora koji su na njemu predavali kako bi se postavila osnovica za identifikaciju rukopisa i dobila neka slika o tom učilištu, što pokušavam učiniti u sljedećem pregledu.

Godina	Učitelji gramatike	Lektori filozofije	Lektori moralke
1640.	Nepoznat	Nepoznat	
1728.	Fra Lovro Barišić ¹⁴		
1731.	Fra Franjo Jelavić ¹⁵		
1732.	Fra Franjo Jelavić ¹⁶		
1733.			Fra Franjo Jelavić ¹⁷
1748.	Fra Josip Brčić ¹⁸	Fra Nikola iz Jajca ¹⁹	
1749.	Fra Petar Bandić ²⁰	Fra Nikola iz Jajca ²¹	

¹² LAPM, 385, 387.

¹³ LAPM, 543, 572 i 603.

¹⁴ Izabran je na kapitolu u Velikoj, 2. VII. 1728. (LAPM, 206).

¹⁵ LAPM, 225.

¹⁶ Izabran je na kapitolu u Brodu, 25. kolovoza 1732. (LAPM, 233). Bio je definator nakon uspostave nove provincije Presv. Otkupitelja i gvardijan u Živogošću. K. JURISIĆ, »Franjevačka provincija sv. Kaja pape i mučenika u Dalmaciji«, *Kačić*, 17 (1985) 147.

¹⁷ LAPM, 233.

¹⁸ LAPM, 385.

¹⁹ LAPM, 385.

²⁰ LAPM, 389.

²¹ LAPM, 389.

Godina	Učitelji gramatike	Lektori filozofije	Lektori moralke
1750.	Fra Petar Bandić ²²	Fra Nikola iz Jajca ²³	Fra Nikola iz Jajca ²⁴
1753.	Fra Petar Bandić (?)	Fra Frano Buljan ²⁵	
1754.	Fra Petar Bandić ²⁶	Ne spominje se lektor filozofije.	Fra Petar Bandić ²⁷
1755.	Fra Petar Bandić ²⁸	Fra Ciprijan Buljan ²⁹	
1756.	–	Fra Ciprijan Buljan ³⁰	
1757.	Fra Frano Radman ³¹		Fra Frano Radman ³²
1758.	Fra Frano Radman ³³		Fra Frano Radman ³⁴
1759.	Fra Frano Radman ³⁵	Fra Andrija Ravlić ³⁶	
1762.		Fra Bonaventura Elez ³⁷	
1763.	Providebitur ³⁸	[Fra Bonaventura Elez?]	
1764.		[Fra Bonaventura Elez?]	
1765.		[Fra Bonaventura Elez?] ³⁹ Fra Paškal Vladimirović ⁴⁰	

²² LAPM, 403.

²³ LAPM, 403.

²⁴ LAPM, 403.

²⁵ Izabran je za lektora 5. kolovoza 1753. (Arhiv Franjevačke provincije Presvetog Otкупitelja = AFPPOS, S/14, f. 31^v.)

²⁶ LAPM, 429.

²⁷ LAPM, 429.

²⁸ LAPM, 438.

²⁹ Odreden je za lektora filozofije 25. I. 1755. (AFPPOS, S/12, f. 21^v. LAPM 438.)

³⁰ LAPM, 447.

³¹ LAPM, 462.

³² LAPM, 462.

³³ LAPM, 464.

³⁴ LAPM, 464.

³⁵ LAPM, 470.

³⁶ Imenovan 10. II. 1759. (AFPPOS, S/14, f. 65v, 42v–44r; LAPM 470.)

³⁷ P. BEZINA, *Studij filozofije*, 96.

³⁸ LAPM, 513.

³⁹ Proglašen lektorom teologije 3. VIII. 1765. (AFPPOS, S/16, f. 40^v. LAPM, 520.)

⁴⁰ Postavljen 18. XII. 1765. (AFPPOS, S/16, f. 40^v.)

Godina	Učitelji gramatike	Lektori filozofije	Lektori moralke
1766.	Fra Franjo Radman ⁴¹	Fra Paškal Vladimirović ⁴²	
1767.	Fra Petar Bandić ⁴³	Fra Paškal Vladimirović ⁴⁴	
1768.	Fra Petar Bandić ⁴⁵	Fra Paškal Vladimirović ⁴⁶	
1769.		Fra Paškal Vladimirović ⁴⁰ Fra Josip Župan ⁴⁸	
1770.	Fra Grgo Urlić ⁴⁹	Fra Josip Župan ⁵⁰	
1771.	Fra Petar Bandić ⁵¹	Fra Josip Župan ⁵²	Fra Franjo Radman ⁵³
1772.		Fra Josip Župan ⁵⁴	
1773.		30. VI. 1773. Samostan Živogošće određen za mjesto novicijata. ⁵⁵	Fra Andrija Jelavić ⁵⁶

Iz tabelarnog je prikaza vidljivo da su se profesori redovito smjenjivali svako trogodište, jer je lektorima trogodišnje predavanje filozofije bilo uvjet za napredovanje prema stupnju lektora teologije. Nakon Ižanovića predavanje filozofije preuzeo je fra Ciprijan Buljan, najvjerojatnije iz Brotnja u

⁴¹ LAPM, 524.

⁴² LAPM, 524.

⁴³ Biran 7. lipnja 1767. LAPM, 537.

⁴⁴ Biran 7. lipnja 1767. LAPM, 537.

⁴⁵ Izabran 22. svibnja 1768. LAPM, 548

⁴⁶ Izabran 22. svibnja 1768. LAPM, 548.

⁴⁷ Nakon završenog trogodišnjeg tečaja predavanja proglašen je 8. II. 1769. lektorom teologom (LAPM, 553).

⁴⁸ LAPM, 553.

⁴⁹ Izabran 30. ožujka (LAPM, 566).

⁵⁰ Spominje se 20. studenog, 1770. (AFPPOS, S/17, f. 15^f; LAPM, 572).

⁵¹ Određen poslije kapitulskog kongresa, 12. studenog 1771. (LAPM, 602.)

⁵² Izabran 12. studenog (LAPM, 592).

⁵³ Izabran 12. studenog (LAPM, 591).

⁵⁴ Spominje se kao *lector artium* još 1. X. 1772. (AFPPOS, S/17, f. 46^V; LAPM, 602). Dobio je dopuštenje 15. X. 1772. da može poći u Veneciju zbog poslova sinjskog samostana (S/17, f. 58^V).

⁵⁵ Odlukom kapitula donesenom na Visovcu 30. VI. 1773. u Živogošću se trebao ponovno uspostaviti novicijat netom mletačka vlast dopusti uspostavu novicijata, pa je uslijed toga učilište filozofije ponovno preneseno u Makarsku, odakle je ranije preneseno u Živogošće.

⁵⁶ Imenovan 30. VI. 1773 (AFPPOS, S/17, f. 70^V i 75^V).

Hercegovini. O njemu je sačuvano malo podataka⁵⁷, a filozofski rad mu je potpuno nepoznat. Nije puno poznatiji ni njegov nasljednik fra Andrija Ravlić koji je završio studij u Veneciji nakon čega je odmah preuzeo predavanje filozofije u Živogošću.⁵⁸ Fra Bonaventura Elez vjerojatno je studij završio na generalnom učilištu Reda u Šibeniku,⁵⁹ ali se nakon trogodišnjih predavanja u Živogošću, od kojih nije pronađen nikakav priručnik, kasnije u životu postavio više religioznim nego čisto filozofskim pitanjima.

Lektor Paškal Vladmirović, također jedva poznat u filozofskoj literaturi, filozofiju je studirao u Vukovaru, a možda je tu završio i teološki studij.⁶⁰ Na natječaju u Zaostrogu 14. studenog 1765, na kojem su sudjelovali učeni fra Andrija Ivičević, fra Pavao Bujas, kasniji kapelan mletačkog konzulata u Kairu, fra Paškal Vladmirović i fra Franjo Puharić, Vladmirović je dobio treće mjesto.⁶¹ Nakon natječaja Ivičević je 27. XI. 1765. dobio katedru u Šibeniku,

⁵⁷ Dana 2. svibnja 1746. stupio je u novicijate i nakon godinu dana položio zavjete (LAPS, 382). Bio je definitor 1799–1782. (A. CRNICA, *Naša Gospa od zdravlja i njezina slava*, Šibenik, 1939 241, bilj. 133. 341).

⁵⁸ Na dovršenje studija u Veneciju pošao je kao svećenik 26. veljače 1757. (LAPM, 456). God. 1776. izabran je za definitora u upravu Provincije Presv. Otkupitelja. CRNICA, *Naša Gospa*, 341.

⁵⁹ Bonaventura Elez (Ogorje – Split 22. VIII. 1807) poslije novicijata upisao je studij filozofije 1754. u Šibcniku. Neko vrijeme predavao je filozofiju u Živogošću, a 1764. tu je bio i župnik. Nakon trogodišnjih predavanja filozofije 3. VIII. 1765. premješten je u Split (7. X. 1766–12. XI. 1771) za učitelja gramatičke škole. Dvije godine bio je župnik u Ogorju (1771–1773). Zatim se ponovno preselio u Split gdje je ostao do kraja života. Više puta je bio gvardijan u samostanu Gospe od zdravlja u Splitu (29. VI. 1773–30. I. 1775; 12. VIII. 1782–5. V. 1784; 26. VI. 1791–4. VI. 1792), učitelj gramatičke škole (1784, 1787–1790, 1798 i 1799) i lektor moralnog bogoslovlja (1775, 1797, 1800–1804). Životopisci ga, na temelju starih nekrologa, ističu kao redovnika uzorna života, ali nam je njegov duhovni profil ostao potpuno nepoznat. Usp. A. CRNICA, *Naša Gospa*, 316–318, 388.

⁶⁰ Krsno mu je ime bilo Josip. U franjevački novicijate stupio je 11. veljače 1756. u Makarskoj, primivši franjevačko odijelo iz ruku poznatog ljetopisca Nikole Gojaka, a zavjetovao se godinu dana kasnije. Na studij je poslan 30. kolovoza 1757. (LAPM, 454–456). Godine 1779. postao je definitor Provincije. Napisao je: *Logica parva* i *Logica aristotelico-scolastica* (rukopis u franjevačkom samostanu Makarska). CRNICA, *Naša Gospa*, 341 i 393; V. KAPITANOVIĆ, »Testi scottisti d'insegnamento filosofico-teologico nella Provincia del Santissimo Redentore in Croazia nei secoli XVII e XVIII«, *Antonianum*, 67 (1992), 283; V. KAPITANOVIĆ, »Latinski filozofski rukopisi u Franjevačkoj knjižnici u Makarskoj«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 18 (1992) br. 1–2 (35–36), 212. V. KAPITANOVIĆ, *Rukopisna i knjižna baština Franjevačke visoke bogustovije u Makarskoj* (Spomenička baština Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja, knj. 1), Makarska, 1993, 70–72, br. 8.

⁶¹ Ivičević je dobio zbirnu ocjenu povjerenstva 28/30, Bujas 26/30; Vladmirović 23/30 i Puharić 22/30, Ispravu o natječaju objavio je Jure Brkan, izostavivši Bujasu polovicu glasa i Puhariću dvije polovice, što ga je navelo i na pogrešno ispravljanje zbroja ocjena u izvorniku pa je tako Puharić u Brkanovu prijepisu izvornika dobio ocjenu niže bez ikakva obrazloženja. (J. Brkan, *L'organizzazione scolastica della Provincia del Santissimo Redentore in Dalmazia nel Settecento* (Pars dissertationis) Roma, 1982, 45 Usp. također: BEZINA, *Studij filozofije*, 56).

a Bujas u Zaostrogu. Malo kasnije, 18. prosinca, Vladmirović je imenovan za lektora u Živogošću, a Puharić u Sinju.⁶² U Živogošću je Vladmirović sastavio svoje djelo *Logica parva* sačuvano u Franjevačkoj knjižnici u Makarskoj (II.a.8).⁶³ Nakon što je završio trogodišnje predavanje filozofije, proglašen je 8. veljače 1769. lektorom teologije,⁶⁴ a na njegovo mjesto nastupio je, nakon javnog natječaja 7. rujna iste godine, kao *lektor artium*, u Živogošću fra Josip Župan.⁶⁵

Imena profesora odaju nam, a i spomenuti natječaj pokazuje da su u Živogošću dobivali mjesto kao predavači filozofije franjevci koji su na natječaju slabije ocijenjeni, pa je prema tome u stupnjevanju, čini se, živogoško učilište bilo tek na trećem mjestu, poslije učilišta u Šibeniku i Zaostrogu. Obrazovna razina spomenutog studija vjerojatno ipak nije puno zaostajala za prethodnim dvama učilištima kako se da zaključiti iz spomenutih predavanja fra Paškala Vladmirovića.

Kodikološki opis rukopisnih priručnika

Izvukavši na vidjelo iz povijesnih izvora imena i makar škrte podatke o profesorima preostaje kodikološka raščlamba samih rukopisa da bi se vidjelo koliko su mogli poslužiti kao priručnici na učilištu i pridonijeti protoku filozofske misli u Hrvatskoj. U opisu su rukopisi navedeni logičnim slijedom, a u zagradama je donesena signatura zbog lakšeg snalaženja.

1. *Quaestiones Logicales*, 185×130 mm, 513 str. (rpk 28)

Incipit: [Titulus] Dificultas prima. De objecto Logicae. [Textus] Cuiuslibet facultatis fundamentum est objectum, adeo ante quam deveniendum sit difficultatem sive ad alteriores quaestiones praemiales necesse est videre quod eam ex multis quae logica considerat sit eius objectum adequatum attributionis.

Explicit: Haec circa logicales quaestiones sufficiant in quibus ego fui ministrator, Scotus magister, ipsi igitur reddite gratias, sed primo omnipotenti Deo eius Deiparae Imaculatae, Ditinae aulae civibus quibus honor et gloria. Amen. – Finis Logicae.

⁶² LAPM, 520.

⁶³ Usp. V. KAPITANOVIĆ, *Rukopisna i knjižna baština*, 70–72.

⁶⁴ LAPM, 553.

⁶⁵ LAPM, 553. Bio je definator sa spomenutim Ciprijanom Buljanom i Paškalom Vladmirovićem 1779–1782. CRNICA, *Naša Gospa*, 341.

Rukopis je uvezan u kartonske korice. Na vanjskoj strani prve korice natpis: *Logica fratris Petri Carapancich*. Uvez je oštećen. Paginacija izvorna. Nedostaju zaštitni listovi. Pet je neispisanih listova s početka rukopisa istrgnuto. Tekst je nepotpun. Počinje od: *Difficultas prima. De obiecto logicae*. Sveščići su označeni arapskim brojkama 1–30. Na kraju svakog sveščića redni brojevi upozoravaju na redosljed sljedećeg sveščića. Na str. 507 izvorna bilješka: »F(rat)ris P(at)ris Petri Carapancich ab Andecrio,⁶⁶ Bosnen(ensis)«, a na str. 513: »Ad usum Patris Fratris Petri ab Andecrio Bosnensis Minorum Ordinis divi Francisci«.

2. *Compendium logicae*, 290×200 mm. (rpk. 30)

Incipit: [Titulus] Proloquium ad tirones. [Textus] Estuante ego motus desiderio vestri profectus in adipiscendis magis magisque scientificis cognitionibus, juvenes dilectissimi qui rethoricis a me usque modo imbuti institutionibus, ut etiam logicis non careatis praeceptis, ipsa vobis, brevi qua fieri potest calamo tractanda decrevi, [...]

Jedan sveščić logike, iz većeg filozofskog rukopisa, označen velikim slovom A, bez korica. Na naslovnici natpis *Codex philosophiae primus. 1828*.

3. *In universam Philosophiam Isagoge*, 290×195, Sibenici c. 1820. 73 str. (rpk. 29)

Incipit: [Titulus] Incipit in Dei Nomine Amen – Prefatio. Philosophiae candidatis dictata in conventu Sibenicensi. [Textus] Cum usq(ue) ab exordio litterarie reipublicae provide ac sapientissime a priscis illis litera(torum) ducibus introductum sit [...]

Explicit: Quibus animitus exopto omnem prosperitatem, et felicitatem.

Dva sveščića bez korica, paginacija izvorna. Na kraju teksta *Formulae in actuali disputatione usitatae* u kojima se spominju imena lektora Belamarića, Vežića i prefekta studija Šupuka. Prema spominjanju imena može se zaključiti da je djelo nastalo između 1815. i 1824, jer su u tim godinama na generalnom učilištu u Šibeniku djelovali spomenuti profesori, Belamarić kao lektor filozofije i potom svi kao lektori teologije.⁶⁷ Pogreške u latinitetu i incipit pokazuju da je tekst pisan prema diktiranju, pa bi tek možda analiza rukopisa mogla pripomoći odgonetavanju autorstva djela.

⁶⁶ Na memorijalu upućenom mletačkom duždu, kojim dalmatinski franjevci traže da s franjevcima Bosne Srebrene ostanu jedinstvena provincija, Karapandžić je dodao imenu i prezimenu oznaku iz Mostara (LAPM, 245). U rasporedu generalnog kapitula u Rimu 1723. nazvan je *P. Fr. Petrus a Mostaria*, a u rasporedu generalnog kapitula održanog u Valladolidu *P. F. Petrus de Manstar*. Usp. BRKAN, *L'organizzazione*, 60.

⁶⁷ V. KAPITANOVIĆ, »Rukopisni priručnici«, 198; BEZINA, *Studij bogoslovlje*, 116.

Poslije poglavlja *De methodo*, autor donosi i obrazac javne rasprave kako se vodila na Šibenskom učilištu.

4. IOSEPH MARIA A VEDANO, *Cursus physicae seu phil[osophi]ae naturalis iuxta mentem Subtil[issimi] Praeceptoris Ioa(n)s Duns Scoti omniu(m) Theolog(or)um Principis. Liber Primus Romae 1723, 21. Aprilis, 190×140 mm, 201 list (rkp. 26).*

Pars prima Physicae seu Philosophiae Naturalis introductio

Incipit: [Titulus] Introductio. [Textus] Alteram philosophiae partem quae naturalis dicitur maxima cum voluptate et animi ardore declarandam suscipimus.

Explicit: Finis Primae Partis libri Primi.

Libri primi physicae pars secunda. De corpore naturali secundum se considerato. [Interrumpitur.]

Rukopis je uvezan u bijele kartonske korice. Na naslovnoj stranici prve korice kasniji natpis *Liber primus physices auctore R.P.Mª Joseph a Vedano mediolanensis Provinciae, Romae, 1722*. Rukopis je na početku i kraju zaštićen zaštitnim listovima. Na naslovnici u donjem dijelu okvira koji obrubljuje naslov izvorni natpis: *P(ater) F(rater) Hermengildus a Mediolano*. Numeracija listova izvorna. Svešćici su označeni na donjem rubu velikim latiničkim slovima A-R. Poslije uvoda (f. 2r) navedeni su podaci o početku pisanja rukopisa: »*Incipit sub die 21 Aprilis, anni 1723. Lectore P.R. Joseph M(ari)a de Vedano, Romae. F. Ermengildus.*« Isti se podaci ponavljaju i u tekstu na f. 8r: »*Liber primus physices ad mentem subtilis praeceptoris Ioannis Duns Scoti, omnium theologorum principis, elaboratum a R.P. lectore P. Maria Ioseph a Vedano Provinciae Mediolanensis alumno in almo Aracoelitano coenobio lectore philosopho. Ego F. Ermengildus a Mediolano, Provinciae eiusdem filius, scripsi et studui sub eiusdem assistentia. Initium dedi die 4 Iunii anni 1722, regente Reverendissimo P. Francisco ab Altamura Vicecomissario generali Ordinis Minorum S. Francisci. Romae.*« Djelo nije dovršeno. Kao što je spomenuto, pisanje je prekinuto na drugom dijelu prve knjige: »*Libri primi physicae pars secunda. De corpore naturali secundum se considerato.*« Kada i kako je rukopis stigao u Živogošće, nemoguće je sa sigurnošću ustvrditi. Budući da nije poznato da je netko iz Provincije Bosne Srebrene tada studirao u Rimu, moglo bi se pretpostaviti da je student fra Hermengild iz Milana ustupio svoj rukopis nakon povratka u zavičaj jednom od dvojice studenata svećenika iz Dalmacije, fra Stjepanu Podbiočiću ili fra Andriji Japundžiću, koji su 1726. poslani na studij u Milano.⁶⁸

⁶⁸ LAPM, 183.

5. *Physica ad mentem Scoti*, 190×145 mm, 476 str. (rkp. 27)

Incipit: Physicam esse scientiam, apud omnes est inconfesso; agit enim de rebus quoad essentiam necessariis.

Explicit: Hic esset examinanda doctrina de tribus operationibus intellectus sed quia de his aliqua diximus in Summulis caetera relinquuntur ut consulatis auctores. Finis de cognitione illectiva.

Rukopis je uvezan u bijele kartonske korice. Na unutrašnjoj stranici prve korice nalijepljen je drvorez s likom sv. Jakova Markijskog. Sveščići su u prednjem gornjem lijevom kutu označeni arapskim brojkama 1–21, 2–8. Ostraničenje rukopisa je izvorno. Naslovi na prvoj stranici pisani su crno-crveno. Na kraju teksta (str. 466) ucrtana je vinjeta s natpisom koji vjerojatno treba čitati kao pobožni zaziv s imenom i teško čitljivim prezimenom vlasnika: »Jesus Maria, Ioseph, R(everendi) F(ratris) Petri Karapansceek« i nejasnim brojem, a potom slijedi sadržaj djela.⁶⁹ Čini se da vlasništvo ovog rukopisa treba pripisati fra Petru Karapandžiću.

6. *Tractatus in octo physicorum libros*, 235×165 mm, 194 lista (rkp. 23)

Incipit: Spinosis explanatis difficultatibus, quae in toto logicae decursu agitari solent, iucundioris materiae examen amplectimur in praesenti.

Explicit: Inde haec sint satis de 8 libris physicorum ad laudem Dei omnipotentis maximi, Beatae Virginis absque labe originali conceptae, beati Francisci nec non omnium sanctorum.

Rukopis je uvezan u kartonske korice. Redoslijed je sveščića označen na tri načina: arapskim brojkama 17–24 u gornjem lijevom kutu; 1–8 u desnom kutu; slovima R-Z i Aa-Bb u dnu stranice. Na zaštitnom listu bilješka vlasnika: »Jesus, Maria, Ioseph. – Fratris Ioannis Thurich indigni sacerdotis. Feci legar questo libro a Spalato li 17 gennaio 1742. La legatura costò L. 1:10« a na početku prvog sveščića zapis »F. Ioannis Thurich«⁷⁰. U rukopisu nekoliko praznih listova.

⁶⁹ Godine 1978. čitao sam prezime kao KARADANSCEEK, pa čak ostavio i mogućnost drukčijeg čitanja, a brojku sam čitao kao godinu 1687. (KAPITANOVIĆ, »Testi scotisti«, 273). Jednako je brojku čitao i Petar Bezina (*Studij filozofije*, 296), koji ne spominje ime. Čini se ipak da peto slovo ima produženu hastu i da ga treba čitati kao slovo P, tj. KARAPANSCEEK. Prezime u tom obliku mogao je napisati netko od Karapandžićevih kolega nehrvatskog podrijetla kako ga je čuo. Prepravljani broj vjerojatno se ne odnosi na godinu, kao što sam u prvi mah mislio, i vjerojatno se može čitati kao 168, pa bi se čak mogao odnositi i na broj folija u svesku.

⁷⁰ Fra Ivan, Turić (1699. – Živogošće, 30. ili 31. III. 1751). Životopisci navode da je rodom iz Zavojana. Vjerojatnije je tu doselio kao dijete iz Mostara u vrijeme tursko-kršćanskih sukoba, jer je uz svoje ime na jednom mjestu sâm dodao »de Mostar alias Andevio« (V. KAPITANOVIĆ, *Rukopisnu i knjižna baština*, 219). Osnovno školovanje čini se da je završio u Živogošću, a potom

Incipit djela u potpunosti se poklapa s istoimenim djelom Giuseppea Saglieta, koje Božitković pripisuje fra Filipu Žderiću,⁷¹ pa će biti potrebno temeljito istražiti dosadašnje postavke utemeljene na Božitkovićevim istraživanjima.

7. *Disputationes in octo libros physicorum Aristotelis iuxta mentem subtilissimi doctoris Ioannis Duns Scoti theologorum principis ac conceptus ilibatissimi Deipurae gloriosae praecipui defensoris*, 200×145 mm, 222 lista (rkp. 25)

Incipit: [Titulus] Proemium. [Textus] Post non leves exantlatos labores in arduis logicae difficultatibus eiusque peragatis campis spinosis in quibus diu detenti fuimus [...] nobis sugere liceat.

Explicit: Haec dicta quae de *Octo libris physicorum* iuxta mentem Aristotelis usque adhuc examinavimus ad maiorem Dei Gloriam Deiparaeque venerationem et sui immaculati conceptus exaltationem, omniumque sanctorum cedant.

Rukopis je ukoričen u bijele kartonske korice. Sveščići od druge do osme knjige označeni su na donjem rubu rimskim znamenkama V–XIV. Sveščići su uvezani pogrešno tako da je druga knjiga (sveščići, V–VII) pri uvezivanju uložena na kraju djela. Na prvom zaštitnom listu navedena je bilješka: »Fu legato il presente libretto a Spalato, li 14 d'ottobre 1757. La legatura costò \$ 2.« Na početku prvog sveščića, ispred naslovne stranice, potpisao se vlasnik rukopisa: »Fra Vincenzo Bitugnaz (?) S. Croce.«⁷² Numeracija je listova iz

i novicijatu u istom samostanu (13. II. 1722–13. II. 1723). Bio je lektor filozofije u Šibeniku (1733–1735), i teologije u Makarskoj (1737–1742). God. 1742. izabran je za definitora i dobio naslov šestogodišnjeg lektora. Poslije toga predavao je filozofiju u Makarskoj (1742–1743). Na toj službi naslijedio ga je fra Ivan Vucić, a Turić je 1745. izabran za provincijala, a potom 1748. za kustoda. Njegova predavanja filozofije u Šibeniku zapisao je neki student i ona se čuvaju u zaostroškoj franjevačkoj knjižnici. Drugi je prijepis pod naslovom *Disputationes in universam Aristotelis Stagiri(t)ae logicam, iuxta mentem Ioannis Duns Scoti doctoris subtilissimi, omnium theologorum principis, nec non ilibatissimi Deiparae gloriosissimae conceptus praecipui defensoris* izradio fra Bartolomej Ribarević u Makarskoj 1748, a tu se i danas čuva (rkp. IIa 5). Prema dosadašnjim istraživanjima teško je reći da li Turiću pripada autorstvo spisa *Totius Logices compendium* koji nosi Turićevo ime, a čuva se u Makarskoj (rkp. IIa 6). Usp. J. BOŽITKOVIĆ, »Ljetopisne bilješke: 7. Turić o. Ivan kao logik (1699–1751)«, *Bogoslovska smotra*, 13 (1925) 170–171; BOŽITKOVIĆ, »Fra Ivan Turić filozof«, *Bogoslovska smotra*, 13 (1925) 501–502; J. BOŽITKOVIĆ, »Ljetopisne bilješke: 3. Filozofski rad Ivana Bartula Ribarovića«, *Bogoslovska smotra*, 13 (1925) 162.–163; B. PEZO »Turić, fra Ivan«, *Franjevačka visoka Bogoslovija Makarska*, 1736–1986, Makarska, 1989, 231; KAPITANOVIĆ, »Testi scotisti«, 280–281; KAPITANOVIĆ, *Rukopisna i knjižna baština*, 67–68, 219; KAPITANOVIĆ, »Rukopisni priručnici«, 197.

⁷¹ KAPITANOVIĆ, *Rukopisna i knjižna baština*, 83–84, br. 16. Usp. slikovni prikaz utjecaja Saglietova djela u KAPITANOVIĆ, »Rukopisni priručnici«, 165.

⁷² Fra Vicko Bitunjac iz Muća umro je u Živogošću 1. IV. 1825. u 78. godini života pa je prema tome u vrijeme uvezivanja rukopisa imao tek desetak godina.

kasnijeg vremena i nije provedena do kraja. Dosta je listova ostalo neispisano. Kao što sam već prethodno upozorio, ovaj rukopis spada u vrlo razgranato stablo rukopisa, a potpuno je identičan rukopisu u sinjskoj franjevačkoj knjižnici (sign. VI/4), koji je sastavljen najkasnije 1754. možda čak i u Veneciji,⁷³ kamo su franjevci često odlazili zbog studija ili obavljanja vlastitih poslova.⁷⁴

* * *

Već je prema naslovima vidljivo da se sadržaj rukopisa odnosi uglavnom na logiku i fiziku. Uz opisane filozofske priručnike neka se filozofska pitanja više ili manje provlače i u nekim teološkim rukopisima, sačuvanim u Živogošću, napose u rukopisima moralke (sign. 7 i 24) te u rukopisu iz angelologije (sign. 11).⁷⁵

Kao što to redovito biva, filozofski su rukopisi uglavnom u knjižnicu dospjeli iz ostavštine franjevac koji su umrli u tom samostanu. Idući tim tragom, nakon pokušaja rekonstrukcije stanja na živogoškom učilištu i kodikološke analize sačuvanih filozofskih rukopisa s opaskama o njihovim vlasnicima i autorima, može se odmah uočiti da rukopisne knjige nisu izrađene za potrebe filozofskog učilišta u Živogošću. Navedeni rukopisi ipak su vjerojatno služili kao neobvezatni priručnici. Kao školski priručnici oni i ne teže za prevelikom izvornošću, pa se međusobni utjecaj s nekim već obrađenim rukopisima zapaža iz samog kazala početnih riječi u tekstovima. Kao filozofski priručnici oni teže za jasnoćom i shvatljivošću studentima, za koje su pisani. Odražavaju razinu filozofskog obrazovanja njihovih vlasnika i pružaju dragocjene podatke za upoznavanje filozofskog obrazovanja u Hrvatskoj i upoznavanje strujanja filozofske misli u XVIII. i početkom XIX. stoljeća.

⁷³ Vidi KAPITANOVIĆ, »Testi scotisti«, 257, n. 12. usp. također. str. 264–265, n. 27.3 i 28; str. 268–269, n. 33–34; KAPITANOVIĆ, »Latinski filozofski rukopisi«, 218, bilj 21. KAPITANOVIĆ, *Rukopisna i knjižna baština*, 76. KAPITANOVIĆ, »Rukopisni priručnici«, 164. gdje je donesen slikovni prikaz međusobnog utjecaja rukopisa.

⁷⁴ Tako su npr. god. 1755. pošli u Veneciju na studij fra Josip Vidović i fra Vinko Džepina (LAPM, 432). Sljedeće godine pošli su u Veneciju na studij teologije svećenici fra Ante Maslarda i Pavao Romčević, a god. 1757. svećenik fra Mihovil Jeličić. Iste su se godine u Veneciji natjecali za službu generalnog lektora fra Filip Piljić, fra Mate Zoričić, fra Luka Vladmirović, fra Ivan Križanović, fra Josip Dropuljić i fra Ante Perić (LAPM, 456).

⁷⁵ U jednom rukopisu moralke (sign. 7) prvi dio (*Prima pars*) obrađuje: *Illā quae ad actus humanos eorumque principia ac regulas attinet*, dok drugi rukopis sličnog sadržaja (sign. 24) Bezina (*Rukopisna baština*, 295) uvrštava u filozofske spise »Bez naslova«.

Kazalo početnih riječi (»Incipit«) u tekstovima

- Alteram philosophiae partem quae naturalis dicitur, 26
Cuiuslibet facultatis fundamentum est objectum, 28
Cum usque ab exordio litterariae reipublicae, 29
Estuante ego motus desiderio vestri profectus, 30
Physicam esse scientiam, apud omnes est inconfesso, 27
Post non leves exantlatos labores, 25
Spinosis explanatis difficultatibus, 23

P R I L O G

FORMULAE IN ACTUALI DISPUTATIONE USITATAE

DEFENDENS ERECTUS SIC PRONUNTIAT:

Expono vobis sapientissimi Patres caeterique Fratres unam ex meis propositionibus N.cuius tener est iste qq. contra quam si quis vestrum habeat aliquid dicere dicat libere, ego vero auxiliante gratia Dei, et patrocinante Deipara Virgine Maria necnon sub assistentiam (!) mei reverendi Patris Lectotris, vestris obiectionibus satisfacere conabor.

OPONENS PROPOSITIONEM SCRIPTAM TENENS IN MANIBUS DICIT:

Studens philosophiae si non est sacerdos

Insurgo ego con(tra) tuam expositam propositionem amantissime condiscipule in qua asseris qq. con(tra) quam pono hoc breve medium, vel con(tra) quam sic arguo.

Si est studens sacrae theologiae et sacerdos

Insurgo ego con(tra) tuam expositam propositionem carissime Pater et studens sacrae theologiae generalis in qua asseris qq. con(tra) quam sic arguo.

Si est clericus et studens s. theologiae

Insurgo ego con(tra) tuam expositam propositionem carissime Frater et studens sacrae theologiae generalis in qua asseris qq. con(tra) quam pono hoc breve medium.

Si est sacerdos et studens philosophiae

Insurgo ego con(tra) tuam expositam propositionem carissime Pater et condiscipule meus in qua asseris qq. con(tra) quam sic arguo.

DEFENDENS ANTEQUAM REPETAT ARGUM(ENTUM) DICIT:**Pro clerico**

Bene argumentata est Tua fraternitas veneranda amantissime condiscipule contra meam expositam propositionem tali pacto.

Pro sacerdote

Bene argumentata est Tua paternitas veneranda studens sacrae theologiae generalis contra meam expositam propositionem tali medio.

Bellarich

Sapientissime argumentata est paternitas Tua reverenda lector sacrae theologiae generalis, necnon dignissimus parochus Terre Firmae huius Suburbii Sibenicensis contra nostram expositam propositionem tali sapientissimo medio.

Vesich

Bene argumentata est Tua paternitas reverenda lector sacrae theologiae generalis contra nostram propositionem tali sapientissimo medio.

Pr[a]lfe[c]t[us]

Sapientissime argumentatri faveat Tua admodum paternitas reverenda, lector iubilatus, et ex minister provincialis, necnon dignissimus prefectus huius studii contra nostram propositionem tali sapientissimo medio.

Supuk

Sapientissime argumentatri faveat Tua admodum paternitas reverenda, lector iubilatus, et ex minister provincialis, necnon dignissimus prefecus huius studii contra nostram propositionem tali sapientissimo medio.

FILOZOFSKO UČILIŠTE U ŽIVOGOŠĆU (1748-1772) I RUKOPISNI PRIRUČNICI U FRANJEVAČKOJ KNJIŽNICI

Sažetak

U maloj knjižnici franjevačkog samostana u Živogošću, kod Makarske, u kojemu je 1748-1772. djelovalo filozofsko učilište Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja s trogodišnjim studijem filozofije, sačuvalo se sedam rukopisnih školskih filozofskih priručnika. Autor je iz povijesnih izvora pokušao sastaviti katalog nastavnika na učilištu i otkriti vezu s rukopisima. Ishod istraživanja je pokazao da su rukopisi uglavnom prispjeli u knjižnicu s drugih učilišta, kao ostavština franjevaca preminulih u tom samostanu, dok je jedini sigurni rukopis prema kome se predavalo u Živogošću sačuvan u franjevačkoj knjižnici u Makarskoj. Rukopisi pokazuju zanimanje franjevaca za filozofske probleme i očituju strujanje filozofske misli u XVIII. i početkom XIX. stoljeća u malim hrvatskim sredinama.

THE PHILOSOPHY SCHOOL IN ŽIVOGOŠĆE (1748-1772) AND THE MANUSCRIPT MANUALS IN THE FRANCISCAN LIBRARY

Summary

Seven manuscripts of educational philosophy manuals have been preserved in the small library of the Franciscan Monastery in Živogošće near Makarska, Croatia; a three-year study of philosophy of the Franciscan Province of the Most Holy Savior was active there from 1748 to 1772. The author used historical sources in order to put together a catalog of the professors who had taught there and to find a connection with the manuscripts. The results of the research have shown that the manuscripts had come to the library from other schools, as heirlooms of the Franciscans who had died in the monastery. The only manuscript certainly used in the preparation of lectures in Živogošće is kept in the Franciscan Library in Makarska. The manuscripts show the Franciscans' interest in philosophical problems and depict the course of philosophical thought in the 18th and the early 19th centuries in Croatian provinces.